

**РАЗВИТИЕ НА ТРАДИЦИОННО „ЦЪФТЕЖНИЯ“
ФИТОПЛАНКТОНЕН ВИД *PROROCENTRUM CORDATUM* DODGE, 1975
ПРЕД БЪЛГАРСКИЯ БРЯГ (2008 – 2010 г.)**

Даниела Петрова, Димитър Герджиков

Abstract: In the article is studied the modern development (2008 - 2010) of the peridinea *Prorocentrum cordatum*, forming blooms in the Bulgarian coastal sea water areas. It is an indicative species of the trophic status of the studied waters. The dynamics in the blooming concentrations of *Pr. cordatum* in 20 year period was analyzed. Two major trends were registered in its development. Increasing its values in 90s and reducing of the blooming values in the first decade of 21st century, 17 times average. Usually (2008 - 2010), *Pr. cordatum* was met with low concentrations, comparable with those that were observed in the clean period of the Black sea ecosystem's development in 60s (1962 - 1966). Currently the vegetating of *Pr. cordatum* is the only one among the subdominant species in the phytoplankton.

Key words: *Dinophyceae*, *Prorocentrum cordatum*, индикаторен вид, „цъфтежи“, Българска морска крайбрежна акватория, Черно море.

Въведение

Фитопланктонния вид *Prorocentrum cordatum* (Ostenfeld) Dodge, 1975 (*Ex. cordata* Ostenfeld 1901; *Pr. minimum* (Pavillard) J.Schiller, 1933) е разпространен предимно в бракични води и естуарии в умерени и тропични акватории, въпреки че понякога се появява и в открити крайбрежни води (Hajdu et al, 2005). Той често се среща покрай западното крайбрежие на САЩ, Япония, Мексиканския залив, Каспийско море, Адриатическо, Средиземно и Черно море, както и в Скандинавски води; не рядко и в големи количества (Dodge 1982; Tangen 1980; 1983; Marasovic et al. 1990; SMNMH, 2013.). По често е регистриран в Северното полукълбо, но може би това се дължи на интензитета в събиране на хидробиологични проби. Видът се разглежда като инвазивен в някои акватории (Hajdu et al, 2005). При преглед на неговата биология, (Berland and Grzebyk, 1991) отчитат диапазони на соленост от 5 до 37 ‰ и температури от 4 до 31°C (Hargraves and Sweat, 2011). Видът е целогодишен с термооптимум при температура над 20°C. Най-висока значимост за неговото развитие оказват температурата и нитратния азот (Мончева, 1989).

От началото на 70^{-те} години на 20^{-ти} век *Pr. cordatum*, често е докладван като отговорен при развитие на регионални и глобални фитопланктонни „цъфтежи“ в български крайбрежни и откритоморски акватории (Петрова - Караджова, 1984). Включен е и в списъка на вредните видове. Някои клонове на *Pr. cordatum*, изолирани от крайбрежните води на френското средиземноморие, са известни, като изключително токсични (Grzebyk and Berland, 1996; Grzebyk et al, 1997). При изследване за токсичност проведено върху култури на *Pr. cordatum* изолирани от Български морски акватории, такава не е доказана (Мончева и др., 1990). При „цъфтеж“ в черноморски води *Pr. cordatum* може да достига до изключително високи концентрации и биомаси, със съпътстващо ниско видово разнообразие на фитопланктонното съобщество (Великова и Петрова, 1999) - $1,0 \times 10^9$ кл/л началото на юни, 1986 г. Бургаски залив (Стойков и др., 1994); 808×10^6 кл/л, 1986 - Бургаски залив (Sukhanova et al., 1988); 480×10^6 кл/л, 1986 - Варненски залив, (Velikova et al, 1999). Регистрирано е вредното влияние на „цъфтежите“, върху бентосните биоценози и участието на вида във вторичната еутрофикация на морската екосистема (Мончева, 1987). Отбелязан е и като индикаторен вид за трофичния статут на българското черноморско крайбрежие (Петрова-Караджова, 1984; Мончева, 1991, Великова и Петрова, 1999). Установено е увеличаване на обилието и аperiодизация във вегетационния цикъл на *Pr. cordatum* под влияние на еутрофикацията, както и съгъстяване на пиковите концентрации в годишния вегетационен цикъл, в силно еутрофицирани акватории (Пример : Варненски залив 1983 - 1986 г.) (Мончева и др., 1991). „Цъфтежни“ максимуми в развитието на вида са установени не само през пролетно - летните месеци, но и през ноември 1984 г. и октомври 1987 г. (Мончева и др., 1991).

Поради тези факти изследването на съвременното развитие на вида (2008 – 2010 г.), е наложително при екологични оценки и описание на фитопланктонното съобщество в българските морски крайбрежни акватории.

Материали и методи

В акваторията на българското крайбрежие и Варненско и Белославско езера, през периода 2008 - 2010 г. бяха събрани 484 бр. фитопланктонни хидробиологични проби, от 71 броя изследвани станции. *Pr. cordatum* присъстваше в 310 бр. от тях. Бяха обхванати месеците от март до декември включително, и дълбочините до 100 m.

Пробите бяха събирани на стандартни хоризонти (0 m, 10, 25, 50, 75 и 100 m) или до 2 m над дъното; и в крайбрежните плитчини (до 15 m дълбочина) на хоризонтите повърхност - дъно, със батометри тип Niskin (5L). Фиксирани бяха на борда на кораба в 2% формалинов р-р.

Използваните в текста абривиатури и съкращения на изследваните станции са следните : Галата – (G), (G - 1, G - 3, G - 10 и G - 20 морски мили), Калиакра – (K), (K - 1, K - 3, K - 10 и K - 20 морски мили), Емине - (E), (E - 1, E - 3, E - 10 морски мили), Варненски залив (V), (V - 1, V - 2, V - 3, V - 4, V - 5, V - 6, V - 7, V - 9, V - 10). Емине - 15 морски мили (Emine - 15), Поморие - 21 мили (Pom - 21), Созопол - 3 мили (Soz - 3), Созопол - 4 мили –(Soz - 4), Созопол - 5 мили (Soz - 5), Маслен нос - 3 мили (Masl - 3), Маслен нос - 20 мили (Masl - 20), Ахтопол - 6 мили (Aht - 6). Бургаски залив - B.zal N1, B.zal N2, B.zal N3, B.zal N4. Midena_ferma – 2 проби от едномилната зона между Кранево и Златни пясъци. Iujen_plaj, pl. Pochivka – контролни станции от плитчините на плажовете на гр. Варна. MF - 1, 2, 3, 4, 5 и 6 - станции разположени в 1 милната зона в близост до устието на р. Камчия.

Съвременните данни ретроспективно са сравнени с данните от Техническите отчети на ИРР - Варна за периода на 90^{-те} и първото десетилетие на 21 век.

Концентрацията на пробите беше извършена по утаечен метод (Морозова -Водяницкая, 1954). Качествения и количествен анализ беше направен на светлинен микроскоп „Nikon Eclipse - E400“, основно при увеличения от 200x и 100x, като за дребните обекти бяха използвани и 400x и 600x. Определянето на клетките беше извършено в броителни камери ”Sedgwick Rafter” с обем 1 ml и “Palmer – Maloney” 0.05 ml по стандартна методика (Moncheva and Parr, 2010). Клетъчният обем и биомаса беше пресметнат чрез геометрични формули (Edler, 1979). За изчисленията и графиките използвахме софтуер Phytomar 2.0 (IFR-Varna) и Excel 12 (Microsoft Office 2007).

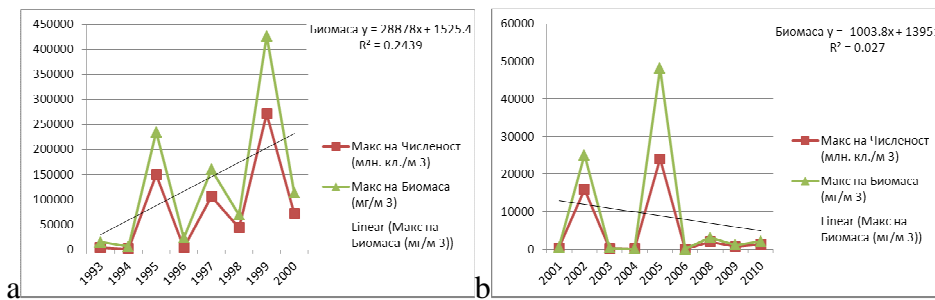
Резултати и обсъждане

Таксономична класификация : Отдел *Pyrrophyta*, Клас *Dinophyceae*, Разред *Prorocentrales*, Семейство *Prorocentraceae*, Род *Prorocentrum*, Вид *Prorocentrum cordatum* (Ostenfeld) Dodge, 1975; синоними : *Exuviaella cordata* Ostenfeld 1901; *Exuviaella minima* Pavillard, 1916; *Prorocentrum minimum* (Pavillard) J.Schiller, 1933 (Guiry, 2013; Hargraves and Sweat, 2011). Този вид демонстрира висока степен на морфологична изменчивост. Клетките са сплеснати гръбо - коремно и притежават малък апикален шип, който може да се наблюдава и чрез светлинна микроскопия (Hargraves and Sweat, 2011). Клетката от страната на черупчицата е сърцевидна, а от страната на шева е с леко изпъкнали страни (Киселев, 1950).

Редица автори разглеждат *Prorocentrum minimum*, като синоним на *Pr. cordatum* (Ostenfeld) Dodge. Последното наименование е базирано на *Exuviaella cordata*, която първоначално е била описвана без апикален шип. При извършване на SEM изследване е доказано, че клетките притежават малък апикален шип, и в резултат правилното име на вида е определено като *Prorocentrum cordatum*, тъй като описанието на Ostenfeld предшества това на Pavillard с 15 години (Velikova and Larsen, 1999; Hargraves and Sweat, 2011).

През последните 20 години развитието и „цъфтежите“ на *Pr. cordatum* в български морски акватории са модулирани от две основни тенденции. Увеличаване на количествените параметри (численост и биомаса) през 90^{-те}, и намаляване на същите през първото десетилетие

на 21 век. От 2005 г. насам, вида не е бил регистриран със „цъфтежни“ концентрации над 5 млн. кл./л. Обичайно явление през 90-те!, Фиг.1.

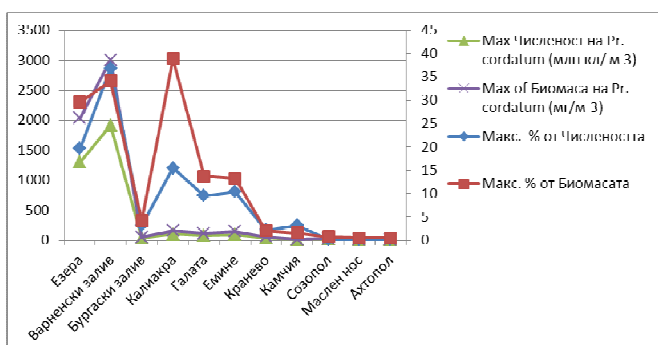

Фиг.1. Хронологично представяне на максималните годишни величини (численост млн. кл./м³ и биомаса мг/м³) на вида *Pr. cordatum* в българските морски акватории, 1993 – 2010 г., а) 1993 ÷ 2000 г., б) 2001 ÷ 2010 г. Използвани са данни и от Техническите отчети на ИРР - Варна, 1993 - 2007 г.

През 90-те максималните биомаси се увеличават според регресионната зависимост, $y = 28878x + 1525.4$; а през първото 10-тие на 21-ви век намаляват, $y = -1003.8x + 13951$, Фиг.1. Редукцията в максималните „цъфтежни“ стойности на *Pr. cordatum*, през първото десетилетие на 21 век, в сравнение с предишното е средно 17 пъти по численост и 15 пъти по биомаса, Фиг.1. В периода 2008 - 2010 г. намалението на концентрациите и биомасите на *Pr. cordatum* продължава. Регистрирани бяха 4 пъти по-ниски количествени стойности, спрямо средните за първото 10-тие на 21-ви век, Фиг.1.

В изследвания период (2008 - 2010 г.) „цъфтежи“ на *Pr. cordatum* бяха регистрирани единствено във Варненски залив, и Белославско езеро. Максималния процент участие на вида във фитопланктоценоза беше 36,79% по численост във Варненския залив (Южен плаж, юни, 0 m, 2008 г.), и 38,84% по биомаса, пред нос Калиакра (К-10, юни, 25m, 2009 г.; при обща дълбочина на станцията 70 m). Според критериите на Lobo and Leighton (1986) и Colton et al. (2008) видът принадлежи към групата на субдоминиращите видове във фитопланктонното съобщество ($50\% \leq 25\%$).

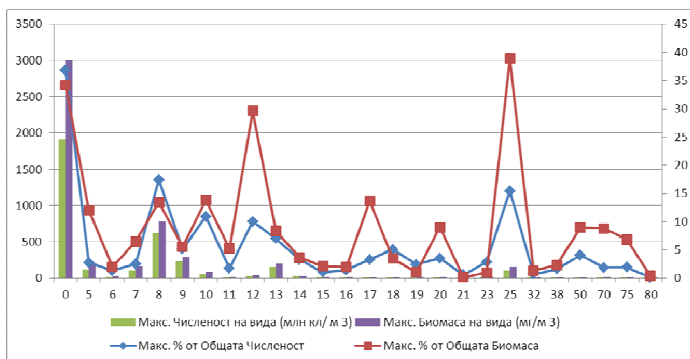
От общо 71 броя изследвани станции (2008 - 2010 г.) - със „цъфтежна“ концентрация (над 1000 млн. кл./м³) *Pr. cordatum* беше регистриран на 3 от тях. Най-високата стойност за периода е на станция Южен плаж (Варна) - 1915,4 млн. кл./м³ и 3007,18 мг/м³, юни, 2008 г.; и на двете станции в Белославско езеро (А-14, 1058,49 млн. кл./м³ и А-10, 1297,28 млн. кл./м³, септември, 2010 г.). Максималната стойност през 2008 - 2010 г. е сравнима с концентрациите регистрирани през 1962 - 1966 г. - $1,5 \times 10^6$ кл/л (Мончева, 1987).

Фиг.2. Разпределение на количествените стойности (млн. кл./м³ и мг/м³), по лява ордината; и процентното участие в проба (%) на *Pr. cordatum*, дясна ордината, в изследваните акватории, 2008 - 2010 г.

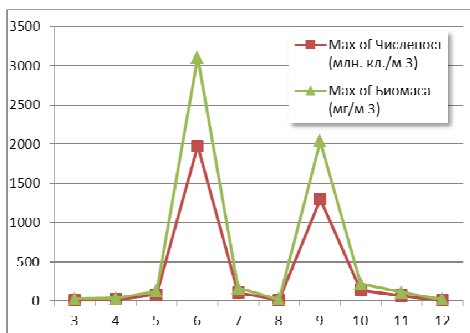
Във вертикално направление, беше наблюдавано максималното присъствие на вида в повърхностният слой 0 – 1 m (по параметрите численост, биомаса и % на участие по

численост). Понякога *Pr. cordatum* е доминиращ и в дълбочина, ст. нос Калиакра 10 морски мили (25м) и в придънния слой на Варненския залив и Варненско и Белославско езера, Фиг.3. Основното развитие на вида *Pr. cordatum* е в добре осветения фотичен слой от 0 до 25 m, Фиг.3.

Фиг.3. Разпределение на количествените стойности (млн. кл./м³ и мг/м³), по лява ордината; и процентното участие в проба (%) на *Pr. cordatum*, по дясна ордината, в дълбочина (m), 2008 - 2010 г.

В годишен план (2008 - 2010 г.) вегетацията на *Pr. cordatum* е с бимодален характер, Фиг.4, и основно през пролетно - летния период. Най-високият максимум беше установен през юни (1 915,4 млн. кл./м³ и 3007,18 мг/м³), а вторият по-нисък, през септември (1 297,28 млн. кл./м³ и 2 036,74 мг/м³), когато обичайно за умерените ширини, поради минерализацията на пролетния и летен планктон, в повърхностните пластове се повишава количеството на биогенните вещества (Ангелов, 1971), Фиг.4.

Фиг.4. Развитие на *Pr. cordatum* (максимални величини) (млн. кл./м³ и мг/м³) през отделните месеци от годината, 2008 - 2010 г.

Направеният анализ показва, че вегетацията на *Pr. cordatum* (2008 - 2010 г.), в Българските акватории се осъществява със стойности близки до съществуващите през референтния период (преди въздействието на антропогенната еутрофикация).

Изводи

Дългосрочните данни на ИРР - Варна показват, че развитието на вида *Pr. cordatum* през последните 20 години се определя от две основни тенденции : увеличаване на количествените стойности през 90^{-те} и редуциране на същите през първото десетилетие на 21^{-ви} век.

Средно през първото десетилетие на новия век 17 пъти намаляват максималните концентрации на вида и 15 пъти неговите максимални биомаси, в сравнение с регистрираните през 90^{-те}. В периодът 2008 – 2010 г. също е установено 4 пъти редуциране спрямо средната стойност за периода 2000 - 2010 г.

От 2005 г. *Pr. cordatum* не е регистриран с „цъфтежни“ концентрации превишаващи 5000 млн.м. кл./м³. В периода 2008 - 2010 г. обичайно *Pr. cordatum* се среща със сравнително ниски числености, сравними с установените за периода 1962-1966 г., приеман за „чист“ - без

въздействието на антропогенната еутрофикация. Понастоящем развитието на вида е единствено сред групата на субдоминиращите във фитопланктона.

„Цъфтежи“ на *Pr. cordatum*, 2008 - 2010 г., се регистрират единствено в акваториите на Варненския залив (максимум 1 915,4 млн. кл./м³) и Белославското езеро (1297,28 млн. кл./м³).

Развитието на *Pr. cordatum*, по вертикала, е основно в добре осветения воден слой от 0 до 25 m, като максималните стойности се наблюдават на повърхността, слоя 0 - 1 m,

В периода 2008 - 2010 г. с най-високи концентрации *Pr. cordatum* се развива през месеците юни и септември.

Литература

- Ангелов, А., 1971.** Обща Хидробиология, *Наука и Изкуство*, София, 326
- Великова, В., Д. Петрова, 1999.** Многогодишна динамика на фитопланктона във Варненския залив през периода 1991 - 1997 г. *Изв. на ИПП-Варна*, XXV, 89 - 102
- Киселев, И.А., 1950.** Панцирныя жгутиконсосцы (Dinoflagellata) морей и пресных вод СССР. *Определители по фауне СССР*, Издаваемые Зоологическим Институтом АН СССР, 280
- Мончева, С., 1987.** Цъфтежите и сукцесията на фитопланктона в условията на еутрофикация. *Първа национална конференция по проблемите на биологичния мониторинг*, 22 - 24 октомври, Пловдив, 133 - 138
- Мончева, С., 1989.** Цъфтежите на фитопланктона във връзка с някои абиотични фактори на средата, *Научно практическа конференция – Състояние на изследванията, рационалното усвояване и защита на природните ресурси на Варненския регион*, 30 окт., Варна, 134-145
- Мончева, С., 1991.** Количествено развитие на фитопланктонни видове като индикатор за еутрофикацията на Българското черноморско крайбрежие. *Океанология*, 21, БАН, София, 21 - 30
- Мончева, С., Консулова, Ц., Желязкова, Н., 1990.** Върху токсичността на „цъфтежните динофлагелати“ *Prorocentrum micans* и *Euxivella cordata* от Черно море. *Хидробиология*, №35, 28-39
- Мончева, С., Русев, Ч., Софронов, И., 1991.** Върху биологичната цикличност на някои „цъфтежни“ фитопланктонни видове от Българското черноморско крайбрежие. *Океанология*, 21, БАН, София, 31 - 38
- Петрова-Караджова, В.Й., 1984.** Изменение на планктонната флора в Българската акватория на Черно море под влияние на еутрофикацията. *Изв. на ИПП-Варна*, XXI, 105-112
- Стойков, Ст., Коларов, П., Станев, Ц., Мурджева, Д., Атанасова, В., Колеманова, К., 1994.** Екологично състояние на биотата в Бургаския залив (1991 - 1992 г.). *Известия на Института по рибни ресурси - Варна*, Том XXII, 5 - 57
- Berland, B and Grzebyk D., 1991.** *Prorocentrum minimum* (Dinophycées). 101-113. In: Sournia, A et al. (Eds.). Le phytoplankton nuisible des côtes de France. *Institut francais de recherché pour l'exploitation de la mer*. Brest, France.
- Colton, J., Hannach, G., Stark, K., Bourbonais, K., Elliott, C., 2008.** King County Marine Phytoplankton Monitoring Program, Sampling and Analysis Plan, <http://your.kingcounty.gov/dnrp/library/2008/kcr2077.pdf> (26 April, 2013, date last accessed)
- Dineva, S., 2012.** Black sea water setting in front of cape Galata. *Proceedings of Union of Scientist Varna*, Series “Marine Sciences”, ISSN 1314-3379, 41 - 48
- Dodge, J.D. 1982.** Marine Dinoflagellates of the British Isles. *Her Majesty's Stationery Office*, London. pp 303
- Grzebyk D., B.Berland, 1996.** Influences of temperature, salinity and irradiance on growth of *Prorocentrum minimum* (Dinophyceae) from the Mediterranean Sea. *Journal of Plankton Research*, 18(10), 1837-1849.
- Grzebyk, D., Denardou, A., Berland, B. and Pouchus, Y., 1997.** Evidence of a new toxin in the red-tide dinoflagellate *Prorocentrum minimum*. *Journal of Plankton Research*, 19(8), 1111-1124

Guiry M.D. in Guiry, M.D. & Guiry, G.M. 2013. *AlgaeBase*. World-wide electronic publication, National University of Ireland, Galway. http://www.algaebase.org/search/species/detail/?species_id=71381; searched on 18 November 2013.

Hajdu, S., Pertola, S., Kuosa, H., 2005. *Prorocentrum inimum* (Dinophyceae) in the Baltic Sea: morphology, occurrence – a review. *Harmful Algae* 4: 471-480

Hargraves, P.E., L.H. Sweat, 2011. *Prorocentrum minimum*. http://www.sms.si.edu/irlspec/Proroc_minimum.htm (14, November, 2013; last accessed)

Lobo E, Leighton G, 1986. Estructuras comunitarias de las fitocenosis planctonicas de los sistemas de desembocaduras de rios y esteros de la zona central de Chile. *Revista de Biologia Marinha*, vol. 22, 1-29

Marasovic, I., T. Pucher-Petkovic & V. Petrova-Karadjova 1990. *Prorocentrum minimum* (Dinophyceae) in the Adriatic and Black Sea. *J. Mar. Biol. Ass. U.K.* 70: 473-476

SMNMH, 2013. Department of Botany Identifying Harmful Marine Dinoflagellates - *Prorocentrum minimum*. <http://botany.si.edu/references/dinoflag/Taxa/Pminimum.htm> (13, November, 2013; last accessed)

Sukhanova, I., Flint, M., Hibaum, G., Karamfilov, V., Kopylov, A., Matveeva, E., Ratkova, T. and Sazhin, A., 1988. *Marine Biology*, 99, 1-8

Tangen, K. 1980. Brunt vann i Oslofjorden i september 1979, forarsaket av den toksiske *Prorocentrum minimum* og ander dinoflagellater. *Blyttia* 38: 145-158.

Tangen, K. 1983. Shellfish poisoning and the occurrence of potentially toxic dinoflagellates in Norwegian waters. *Sarsia* 68: 1-7

Velikova V., Moncheva S., Petrova D., 1999. Phytoplankton dynamics and red tides (1987-1997) in the Bulgarian Black sea, *Wat. Sci Tech.* Vol. 39, No. 8, pp. 27-36

Velikova, V. and Larsen, J., 1999. The *Prorocentrum cordatum/Prorocentrum minimum* taxonomic problem. *Grana*, 38: 108-112.

За контакти:

доц. д-р Даниела Петрова,
гл. ас. Димитър Герджиков
Институт по рибни ресурси,
бул. Приморски 4, П.К.72
гр. Варна, България
e-mail: danibelbg@yahoo.com